

Інформація

У.Я. Садова

Міжнародна науково-практична конференція «Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка»

Сучасна економічна наука наполегливо працює над проблемами подолання наслідків світової кризи. В Україні, як і інших країнах, її роль у цьому процесі визначається насамперед якістю та конкурентоспроможністю продукту, який лягає в основу прийняття державних рішень на усіх рівнях управління. Це повною мірою відноситься й до аналітичних, прогностичних та інших наукових розробок у сфері регулювання міграції населення – процесу, котрий у нашій країні набув величезних масштабів, сигналізує про структурні зміни у вітчизняній системі територіальної організації та розвитку ринку праці, засвідчує існування протиріччя між приватними інтересами людей з їх конституційно гарантованим правом реалізації міграційної поведінки на власний розсуд, й інтересами захисту, збереження й нарощування людського потенціалу національної держави. Звісно, в умовах глобалізації економіки, інформатизації та інтелектуалізації моделей суспільного поступу втілення в життя коректної наукової розробки з питань міграції – справа не однієї дискусії. Знакову роль в апробації наукових ідей відіграють міжнародні зустрічі, наради, конференції.

У світлі вищезазначеного привертає до себе увагу міжнародна науково-практична конференція «Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка», проведена 17-18 грудня 2009 р. у Львові з ініціативи Інституту регіональних досліджень НАН України. Співорганізаторами заходу виступили Західний науковий центр НАН та МОН України, Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Львівська обласна державна адміністрація, Національний університет «Львівська політехніка», Львівська філія Міжрегіональної академії управління персоналом, ННК «Економосвіта», а також Інститут соціології університету ім. Адама Міцкевича (м. Познань, Польща) та державна вища школа фахової освіти (м. Ярослав, Польща).

Проведення конференції відбувалося в рамках заходів святкування 15-річного ювілею Інституту регіональних досліджень НАН України. Це позначилося на широкому представництві на ній відомих науковців та практиків, які виявили живий інтерес до вирішення болючих проблем міграції. Так, у роботі конференції взяли участь відомі учені, науковці провідних академічних та вузівських установ провідних міст України, Польщі, представники органів державної влади різного рівня, громадських організацій, засобів масової інформації. Відрадно, що плідну позицію на конференції зайняли представники служб та відомств, котрі безпосередньо працюють над вирішенням міграційних проблем – територіальних управлінь міграційної служби Державного комітету у справах національностей та релігій України, Штабу Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України, Міністерства внутрішніх справ України.

© У.Я. Садова, 2009.

Слід зазначити, що ще на етапі підготовки заходу стало очевидним, що сучасні дослідження проблем міграції носять міждисциплінарний характер. Найчастіше вони стосуються питань визначення функцій та повноважень держави у сфері міграцій, діагностики міграційних ризиків суспільного розвитку й оцінки позитивів міграції, імплантації міграційного чинника в стратегію розбудови національної економіки, стимулювання рееміграції співвітчизників й використання їх досвіду в господарській діяльності, розробки проекту Концепції міграційної політики в Україні тощо. Саме ці проблеми визначили й роботу пленарного та секційних засідань. Загалом тематика роботи конференції була представлена наступними напрямками: міграції у сучасному світі; фінансово-економічна криза та нова міграційна політика: національні пріоритети та регіональні особливості; макроекономічні та регіональні аспекти міграційних процесів: діагностика, аналіз, прогноз; міграція та її види; міграція робочої сили і регіональний ринок праці: інституційно-правова та соціально-економічна регламентація; суспільні та громадські ініціативи в сфері регулювання міграційних процесів у регіоні: міжкультурний діалог та соціальна взаємодія. В оргкомітет конференції по кожному з напрямів надійшли змістовні, цікаві наукові статті, основні ідеї яких були оприлюднені їх авторами на пленарних та секційних засіданнях.

Конференцію відкрив директор Інституту регіональних досліджень НАН України, д.е.н. *В.С. Кравців*, який сердечно привітав гостей та учасників конференції, зачитав тексти вітальних телеграм, які надійшли в оргкомітет конференції. Зокрема, від Голови Асоціації українських громад Іспанії «За честь та гідність України» *Юрія Чопика* (м. Мадрид), Голови Ради Співки Українців у Португалії *Павла Садохи* (м. Лісабон), директора Інституту економіки промисловості НАН України, академіка НАН України, д.е.н., проф. *О.І. Амоші*, голови Чернівецької обласної ради народних депутатів *І. Шилепницького* та інших. Василь Степанович ознайомив присутніх з науковими здобутками Інституту, наголосив, що соціально-гуманітарна та демографо-міграційна тематика досліджень буде розширюватися у перспективі. Він нагадав, що співробітниками Інституту в 2009 р. організовані два масштабні заходи з питань міграції, котрі мають не лише наукове, але й виховне та громадсько-політичне значення. «Проведення у червні цього року круглого столу, – слушно зауважив В.С. Кравців, – співпало у часі із підготовкою у регіоні заходів до Всесвітнього дня біженця (у світі відзначається щороку 20 червня). Організація ж міжнародної конференції, яка має на меті привернути увагу фахівців як до міжнародних, так і регіональних проблем діагностики, моделювання та регулювання міграційної поведінки населення вписується в контекст переліку заходів до Всесвітнього дня мігранта (у світі відзначається щороку 19 грудня)». Бажаючи усім присутнім плідної роботи, він звернувся з особистою подякою за участь до членів робочої президії конференції – академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, академіка НАН України, директора Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України ім. *М.В. Птухи*, д.е.н., проф. *Е.М. Лібанової*, Голови Західного наукового центру НАН України і МОН України, академіка НАН України, д.ф.-м.н., проф. *З.Т. Назарчука*; першого заступника голови Закарпатської обласної державної адміністрації *В.В. Гоблика*; заступника голови Львівської обласної державної адміністрації *Я.М. Кашуби*; проректора з наукової роботи Національного університету «Львівська політехніка», д.х.н., проф. *З.Х. Піха*; в. о. голови Львівської обласної ради народних депутатів *Р.Р. Ілика*. Члени президії конференції виступили з словом-відповіддю, у якому одноставно схвалили ініціативу Інституту, привітали його керівництво з ювілеєм, а також зробили акценти на важливості заходу.

Конструктивний тон роботі конференції надала доповідь академіка НАН України, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. Звернувши увагу на демографічні, соціальні, економічні, політичні наслідки міграцій для різних регіонів (регіону-донора та регіону-реципієнта), вона окреслила значення демографічних втрат України внаслідок міграцій, проаналізувала головні соціокультурні, освітні тенденції впливу міграцій на структуру населення України, наголосила на існуванні як негативних, так й позитивних наслідків трудової міграції. Академік пояснила причини розбіжностей в інформації про чисельність вітчизняних трудових мігрантів методологією обліку та статистики вітчизняної стаціонарної та трудової міграції. До майбутніх міграційних викликів України Е.М. Лібанова віднесла зростання інтенсивності міграцій, поступове перетворення держави з країни-транзитера на країну-реципієнта (при збереженні її ролі як країни-донора), поширення «нових етнічних кварталів» у великих містах, легалізація міграційного відпливу українців, а отже і зростання масштабів повернення трудових мігрантів, посилення так званої студентської міграції, поступову зміну напрямів використання «мігрантських грошей».

Гостру тему «міграційної транзитивності» України порушив у виступі професор кафедри економіки і менеджменту Київського міжнародного університету, экс-віце-прем'єр-міністр Вірменії, д.е.н. Г.А. Багратян «Міграційні процеси: глобалізаційний аспект». Порівнюючи інтенсивність міграційних процесів, які відбуваються нині на глобальному рівні, з явищами природи, доповідач влучно підмітив їх схожість з ефектом протягу («сквознячку»), наслідки від якого особливо відчувають ті країни, які знаходяться на основних шляхах міжнародної міграції населення. Україна, наголосив Грант Араратович, має готуватися до цього заздалегідь. Подібні ідеї прозвучали у доповіді проректора з навчально-методичної роботи Університету банківської справи Національного банку України, д.е.н., проф. І.С. Кравченко, яка інформаційно доповнила картину стану міграційних процесів у країнах ЄС, проаналізувала основні чинники, що впливають на міграційні процеси в Європі, дала оцінку стану та динаміки процесів міграції в Україні.

Логічним продовженням теми транзитивності міграцій став виступ завідувача відділу соціально-економічної і демографічної безпеки Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБОУ, д.н. з держ. управління О.А. Малиновської «Міжнародна міграція в умовах глобальної кризи». Допповідач вміло провела паралель між міграцією та сучасною кризою, показала їх взаємозв'язок з динамікою ВВП у деяких країнах-реципієнтах мігрантів, назвала причини підвищених ризиків на ринку праці, на які наражаються мігранти в умовах, що склалися, вказала на зміни в динаміці обсягів переказів мігрантів до країн, що розвиваються, наголосила на явищах дискримінації та стигматизації мігрантів, а також розкрила причини неуспіху програм їх повернення на батьківщину, які реалізуються відповідно до політики країн походження мігрантів в умовах так званої «великої рецесії».

Учасники конференції з надзвичайним інтересом вислухали доповідь керівника польської делегації, проректора Державної вищої школи фахової освіти *Кшиштофа Реймана* «Явища трудової міграції у Підкарпатському воєводстві після вступу до ЄС» (м. Ярослав, Польща). Продемонструвавши численні слайди, вчений відзначив, що Україна і Польща мають подібні проблеми, пов'язані з еміграцією висококваліфікованих працівників. Незаангажованими стали його висновки щодо проблем розвитку сектора медичного обслуговування населення. Вказуючи на тривалу й плідну співпрацю з Інститутом регіональних досліджень НАН України, яку було започатковано ще академіком М.І. Долішнім, *Кшиштоф*

Рейман висловив переконання, що вона буде продовжуватися та розвиватися й під патронатом нового керівництва в особі директора ІРД НАНУ д.е.н. В.С. Кравціва, заступника директора ІРД НАНУ к.ф.-м.н. В.В. Демченка.

На проблемах статистичної оцінки впливу міграційних процесів на чисельність і структуру населення Львівщини – одного з особливо показових у міграційному аспекті регіонів України, зупинився начальник Головного управління статистики Державного комітету статистики України у Львівській області, завідувач кафедри статистики Львівського національного університету ім. І. Франка, к.е.н., проф. С.О. Матковський. Семен Олексійович звернув увагу на гостру потребу розвитку державної міграційної статистики, здійснення інвентаризації та впорядкування системи статистичних показників механічного руху населення, забезпечення її переходу на єдину методологію створення баз даних загальнодержавного та територіального рівня (в т. ч. у міжпереписний період), організації проведення так званих «мікроцензів» механічного руху населення з виділенням при цьому статевовікових, трудових, освітніх та інших чинників тощо.

Про вплив еміграції на зміни генофонду популяції українців говорила доцент Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького, к.м.н. З.О. Служинська. На часі, твердо, обнадійливо прозвучали слова Зеновії Олександрівни щодо феномену українських популяцій, котрі, незважаючи на елімінацію понад чверті їх членів у трьох поколіннях поспіль, масивну імміграцію, примусову ізоляцію та втрату найціннішого генофонду, збереглися як нація.

Знаковою в плані розгортання «міграційних ініціатив» громадських рухів в Україні стала доповідь голови Митрополичої комісії УГКЦ у справах мігрантів Григорія Селещука «Виклики сучасної міграції». Він наголосив, що українські трудові мігранти в своїй переважній більшості типологічно належать до представників циркулюючої міграції (понад 80% прагнуть повернутися на батьківщину, 70% – мають сім'ї в Україні, 90% – пов'язують з нею свої майбутні плани). Це дає підстави відстоювати в Україні доцільність запровадження моделі поміркованої ліберальної міграційної політики, котра дає змогу ефективно балансувати трудовому мігранту між країною перебування та батьківщиною. Циркулююча міграція може вести до тісніших соціальних стосунків між Україною та ЄС, сприяти утвердженню її проєвропейської орієнтації. Поряд з цим, сучасна концепція циркулюючої міграції потребує змін у частині узгодження гарантування прав людини і законодавчих правил проходження прикордонного контролю, розширення переліку осіб, які можуть користуватися таким видом міграції, забезпечення комплексного підходу, що включає питання соціального та пенсійного забезпечення. В розвитку українського міграційного законодавства доповідач звернув увагу на потребу прийняття Закону України «Про правовий статус українських трудових мігрантів», який, на переконання доповідача, дасть можливість посилити роль громадських, зокрема релігійних, організацій у забезпеченні організаційного, інформаційного та іншого супроводу програм співпраці із закордонними українцями, у т. ч. активізувати зв'язки з представниками східної діаспори.

У виступі доцента Національного університету «Львівська політехніка», к.е.н., доц. О.Б. Мних «Міграція людського капіталу на динамічному регіональному ринку машинобудівних підприємств» було порушено болючу тему деструктивних впливів трудової міграції на національну економіку, зокрема на сектор підприємництва. Доповідач підкреслила велике значення інтелектуального капіталу в новій концепції розвитку бізнесу.

З ключовою доповіддю від організаторів виступила завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень

НАН України, д.е.н. *У.Я. Садова* «Міграційні ризики в контексті соціально-економічних трансформацій України». Аналізуючи стан справ у міграційній сфері, Уляна Ярославівна наголосила, що міграційні ризики, які продукують деформацію демографічного, деградацію соціального, декомпозицію екістико-поселенського, дезінтеграцію економічного, дезорієнтацію інформаційного простору держави, нині є реальними загрозами національній безпеці країни. Серед ключових положень, які викликали підвищений інтерес серед присутніх, були аргументи щодо неспроможностей ринку у сфері регулювання міграцій в Україні, необхідності державного втручання у міграційні процеси, вирішення проблем зі створення єдиної Державної міграційної служби та розробки й кодифікації Міграційного кодексу в Україні. Порушуючи питання про важелі політики державного регулювання міграційних процесів в Україні, доповідач наголосила, що це слід робити шляхом оптимізації процесів працевикористання у середині країни, розвитку територіальних систем зайнятості та ринку праці (через відповідну податкову, кредитну, цінову політику). Позитивним у цьому плані є досвід формування кластерів як механізму не лише збереження трудового потенціалу України, але й повернення талантів на Батьківщину. Вагомою є й роль моніторингових досліджень міграційної активності населення у плані її взаємозв'язку з процесами розростання в Україні вторинних ринків праці (будівництво, сфера послуг, сільське господарство). Принагідно доповідач поінформувала, що за матеріалами проведеного дослідження підготовлено наукову доповідь «Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка», а також довідник «Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти», які роздано усім учасникам конференції.

У виступі декана Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, д.е.н, проф. *М.Д. Романюка* «Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти» було відзначено необхідність узгодження української та закордонної нормативно-правових баз та окреслено суть проблем маятникової міграції населення.

Завідувач відділу міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, к.е.н. *О.В. Позняк* у доповіді на тему «Особливості розвитку міграційних процесів в регіонах України» висунув оригінальну пропозицію провести в державі комплексне міграційне районування території (згідно з регіональною специфікою тенденцій стаціонарних міграцій). Варто вказати, що учасники конференції залишилися вдячними за організаторські якості Олексія Володимировича, виявлені під час проведення секційного засідання.

В доповіді доцента кафедри міжнародних економічних відносин Львівської комерційної академії, заступника директора Інституту післядипломної освіти, директора Кадрової агенції, к.е.н. *І.А. Лапиної* «Міжнародна трудова міграція і соціальний капітал України» було узагальнено специфіку процесів міграції, висунуто ідею необхідності зміни парадигми стратегічного планування розвитком людського капіталу, активізації механізмів формування соціального капіталу як одного із ключових чинників забезпечення конкурентоспроможності держави, як важливого інструмента діяльності органів державного управління на всіх рівнях управління, як передумови зростання якості життя населення.

В доповіді помічника начальника Управління Міністерства внутрішніх справ України на Львівській залізниці, полковника міліції *С.С. Єсімова* «Діяльність підрозділів транспортної міліції щодо протидії нелегальної міграції» було обґрунтовано необхідність вироблення єдиних заходів протидії негативним наслідкам міграції.

На секційних засіданнях конференції, які відбулися 18 грудня 2009 р. серед ключових постатей, які зголосилися до слова, були доцент кафедри статистики Львівського національного університету ім. І. Франка, к.е.н. *О.С. Гринькевич* «Організація статистичного вивчення міграції в Україні: сучасний стан та напрямки удосконалення», старший науковий співробітник, завідувач відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, д.е.н. *Л.С. Лисогор* «Місце міграції у системі міжнародного поділу праці», провідний науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, к.е.н. *Л.Г. Ткаченко* «Вплив фінансово-економічної кризи на трудові міграції населення України», доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н. *Н.П. Тундик* «Законодавче забезпечення процесів міграції в сучасній Україні: проблеми та шляхи вирішення», професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка, д.е.н., проф. *О.А. Грішнова* «Освітні чинники міграційної активності населення в глобальній економіці», старший викладач Донецького національного університету *Н.П. Кисель* «Дослідження механізму трудових міграцій у світлі економічних теорій», молодший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України *Н.І. Андрусшин* «Соціально-демографічні виміри сучасної італійської імміграції», професор кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства, к.е.н., доц. *Б.М. Юськів* «Міжнародна трудова міграція і державна міграційна політика», докторант Національного інституту стратегічних досліджень, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ, к.е.н., доц. *М.І. Флейчук* «Вплив міграції на відтворення наукового потенціалу України», директор Львівського центру науково-технічної і економічної інформації, к.т.н. *М.С. Яворський* «Регіональне транскордонне співробітництво у сфері науки, освіти та інновацій у контексті формування Європейського дослідницького простору», аспірант Інституту регіональних досліджень НАН України, старший викладач Міжрегіональної академії управління персоналом *О.О. Левицька* «Трудова міграція у вітчизняній системі охорони здоров'я: проблеми та шляхи їх вирішення» та інші.

Плідною була робота з обговорення проекту рекомендацій конференції, де, крім основних доповідачів, взяли активну участь директор навчально-наукового інституту економіки і менеджменту НУ «Львівська політехніка», д.е.н., проф. *О.Є. Кузьмін*, проректор з наукової роботи ПВНЗ «Буковинський університет», д.е.н., проф. *В.К. Євдокименко*, завідувач відділу Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України, к.е.н., проф. *О.М. Варецька*, завідувач сектору етносоціальних досліджень Інституту народознавства НАН України *І.Г. Марков*, старший викладач Львівського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України *І.М. Куліш*, старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.е.н. *В.Я. Бідак*, старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.філос.н. *С.О. Цалок*, старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.психол.н. *А.Й. Ваврик*, науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.г.н. *Р.Т. Теслюк*, науковці *М.М. Біль*, *М.М. Гладченко*, *Л.В. Михайлюк*, *О.В. Махонюк*, *Р.Р. Рісна*, *А.Р. Шендер* та інші.

За результатами роботи конференції вчені прийшли до висновку, що в Україні необхідно адаптувати модель поміркованої ліберальної міграційної політики з орієнтацією на концепцію циркулюючої трудової міграції.

При цьому було наголошено, що сучасна концепція циркулюючої міграції потребує змін у частині надання пріоритету гарантуванню прав людини над прикордонним контролем, розширення переліку осіб, які можуть користуватися таким видом міграції, забезпечення комплексного підходу, що включає питання соціального та пенсійного забезпечення. Слід: *посилити увагу органів державної влади та місцевого самоврядування до проблем працевикористання у середині країни, формування кластерів як механізму не лише збереження трудового потенціалу України, але й повернення талантів на Батьківщину; активізувати роботу з нострифікації дипломів про вищу освіту як дієвого інструмента посилення соціального захисту українських трудових емігрантів; активізувати потенціал статистичних служб України в плані розвитку міграційної статистики, закласти єдиний методологічний підхід до створення баз даних загальнодержавного та територіального рівня з механічного руху населення; посилити роль сім'ї, а також громадських, зокрема профспілкових, релігійних, освітніх та інших організацій у забезпеченні організаційного, інформаційного та іншого супроводу програм співпраці із закордонними українцями. Необхідно активізувати зв'язки із західною та східною діаспорою, налагодити тісну співпрацю з освітніми центрами, в яких слід забезпечити викладання української мови для дітей українських мігрантів, поширити практику створення нових типів соціальних закладів для дітей, зокрема дитячих містечок, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, центрів матері та дитини, соціальних гуртожитків тощо; сприяти організації дозвілля дітей заробітчан, в т. ч. шляхом створення гуртків і клубів спортивного, скаутського, мистецького та іншого спрямування, етнотуристичних, лицарських та ін. клубів рольових ігор, підвищенню якості підготовки фахівців (мас-медіа, працівників школи, діячів церкви, ін.), які могли б бути авторитетом для дітей заробітчан, слід розробити й реалізувати загальнодержавну програму дій щодо захисту прав і свобод трудових мігрантів за кордоном.*

Вчені вважають, що Верховна Рада України повинна: ратифікувати Угоду між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб; *забезпечити розвиток українського міграційного законодавства* шляхом ухвалення нового Закону про громадянство та перекриття каналів нелегальної міграції; розробити проект Закону України «Про правовий статус українських трудових мігрантів», посилити українське міграційне законодавство статтями, які стосуються конкретних міжнародних стандартів щодо забезпечення прав трудових мігрантів та стандартів їх соціального захисту, активізувати законодавче забезпечення процесу підготовки програми Всеукраїнського перепису населення. Особливо слід звернути увагу на потребу прискорення робіт з розробки та кодифікації Міграційного кодексу України, створення єдиної міграційної служби.

У прийнятих рекомендаціях зазначено на необхідності розробки *Концепції загальнодержавної міграційної політики в Україні*, в якій слід викласти цілі, основні завдання та напрями дій органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері управління міграційними процесами.

Розробку даної концепції можна доручити Національній Академії Наук, яка зможе провести аудит у сфері державного регулювання міграції, залучити до роботи відповідні державні інституції та громадські організації.

Надійшло 29.12.2009 р.